

לשוננו לעם

עורך: משה פלורנטין

מתוך

כרך נח, תשס"ט-תש"ע

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עיון בנוסח, באוצר המילים ובתחביר של תרגומי נאום גטיסברג לעברית

1. נאום גטיסברג ונסחיו האנגליים

ב-19 בנובמבר 1863, בִּגְטִיסְבֶּרְגַּבְּ שֶׁבִּמְדִינַת פֶּנְסִילוּוֹנִיָּה, בִּטְקֶס חֲנוּכַת בֵּית הַקְּבָרוֹת הַלְאוּמִי לַחֲלָלֵי הַקֶּרֶב שֶׁהִתְחוֹלַל בִּמְקוֹם כְּאַרְבַּעַת חֳדָשִׁים וְחָצִי לִפְנֵי כֵן (ב'1-3 ביולי 1863), נִשָּׂא אֲבֵרָהָם לִינְקוֹלֵן, נְשִׂיאָה הַשִּׁישָׁה־עֶשֶׂר שֶׁל אֲרָצוֹת־הֵבְרִית, נְאוּמוֹ זֶה הוֹכֵר זֶמֶן קָצֵר לְאַחֵר מִכֵּן הֵן כִּמְסַמֵּךְ חֲשׁוֹב בְּתוֹלְדוֹת הַמַּחֲשָׁבָה הַמְדִינִית שֶׁל אֲרָצוֹת־הֵבְרִית הֵן כִּפְנִינָה סִפְרוֹתִית, וְהוּא נִכְנָס לַהִיסְטוֹרִיָּה הָאֻמְרִיקָנִית וְלַהִיסְטוֹרִיָּה שֶׁל הַשִּׁפָּה הָאֲנְגְלִית בְּשֵׁם "נְאוּם גֵּטִיסְבֶּרְגַּבְּ" (The Gettysburg Address).¹

נְאוּם גֵּטִיסְבֶּרְגַּבְּ הַצֵּטִיין בְּקִיצוֹרוֹ: הוּא אֶרֶךְ דְּקוֹת סִפְרוֹת בִּלְבָד, הִיוּ בּוֹ עֶשְׂרֵה מִשְׁפָּטִים בִּלְבָד, וְנוֹסְחוֹ הַמְקוּבָּל (ר' לֶהֱלֹן) מוֹנֵה 272 מִיָּלִים בִּלְבָד. בְּשֵׁל קִיצוֹרוֹ וּבְשֵׁל חֲשִׁיבוֹתוֹ הַנְּאוּם מוּבָא בְּמִלּוּאוֹ בְּרַבִּים מִסִּפְרֵי הַהִיסְטוֹרִיָּה שֶׁל אֲרָצוֹת־הֵבְרִית, בִּילְקוּטֵי טֶקְסֶטִים הַקְּשׁוּרִים בַּהִיסְטוֹרִיָּה שֶׁל אֲרָצוֹת־הֵבְרִית, בְּכָל בִּיּוֹגְרַפִּיָּה שֶׁל לִינְקוֹלֵן וְכֵן בִּילְקוּטֵי טֶקְסֶטִים אֲחֵרִים.² סִפְרוֹת רַבָּה – בְּרַמּוֹת שׁוֹנוֹת וּלְבִנֵּי גִילִים שׁוֹנִים – הוֹקְדָּשָׁה לְנְאוּם.

חֶלֶק גָּדוֹל מִן הַסִּפְרוֹת עוֹסֵק לֹא דוּקָא בְּנִיתוֹחַ הַנְּאוּם גּוֹפּוֹ, אֲלָא בְּסִיפּוֹרִים עַל אוֹדוּתֵינוּ, שְׂכֵמָה מֵהֶם לֹא יֵצְאוּ מִכֹּלל הַשְּׁעָרָה אוֹ מִיתוֹס: מִתִּי וְהִיכֵן חִיבֵר לִינְקוֹלֵן

1. דוּגְמָה לְמִקְוֵמוֹ שֶׁל הַנְּאוּם בְּתִרְבוֹת הָאֻמְרִיקָנִית סִיפֵק בֶּרֶק אוֹבֵמָה, נְשִׂיאָה הָאַרְבַּעִים וָאַרְבַּעַת שֶׁל אֲרָצוֹת־הֵבְרִית, בְּנְאוּם שֶׁנִּשָּׂא ב'4 נּוֹבֵמְבֶּר 2008 עִם הַיּוֹדֵעַ דְּבַר נִיחּוֹנוֹ בְּבַחֲרִירוֹת. אוֹבֵמָה שִׁבֵּץ בְּדִבְרָיו פֶּרֶפְרָזָה עַל הַפְּסוּקִית הַחֹתֶמֶת אֶת הַנְּאוּם: "It drew strength from the not-so-young people who braved the bitter cold and scorching heat to knock on doors of perfect strangers, and from the millions of Americans who volunteered and organized and proved that more than two centuries later a government of the people, by the people, and for the people has not perished from the Earth" (אוֹבֵמָה, 2008); בְּאַתֵּר הָרִשְׁמִי שֶׁל אוֹבֵמָה מוֹצֵג נּוֹסַח מְעוּבָד קִמְעָה שֶׁל הַדְּבָרִים [אוֹבֵמָה, 2008]. וְר' הַדִּיּוֹן בְּפְסוּקִית זֶה בְּפֶרֶט וּבִמְשַׁפֵּט הָעִשִּׂירִי בְּכֹלל לֶהֱלֹן, סְעִיף 3.4.

2. וְר' לֶהֱלֹן, סְעִיף 2.

את הנאום?³ איזה כתב יד אחז בידו כאשר קרא אותו בטקס בגטיסברג? מה היו התגובות לנאום?⁴

היום ידועים חמישה כתבי יד מקוריים של נאום גטיסברג. כתבי היד שונים זה מזה במספר המילים שבהם ובפרטי נוסח אחרים. כן הם שונים מנוסח הנאום, כפי שנדפס בעיתונים למחרת הטקס. כתבי היד קרויים על שמות האנשים שהחזיקו בהם ראשונים (ר' בטבלה שלהלן).⁵ נוסח כתב יד בליס, המאוחר בכתבי היד, הפך לנוסח המקובל של הנאום, והוא הנדפס בדרך כלל כיום (ר' בנספח למאמר).

שם כתב היד	מספר המילים בכתב היד	תאריכו המשוער	הערות
ניקולי (Nicolay)	239	לפני 19 בנובמבר 1863	מכונה גם "הטיוטה הראשונה"
הי (Hay)	269	כנראה זמן קצר לאחר 19 בנובמבר 1863	מכונה גם "הטיוטה השנייה"
אֶוֶרֶט (Everett)	273	תחילת פברואר 1864	
בֶּנְקְרוֹפֶט (Bancroft)	273	סוף פברואר 1864	
בֶּליס (Bliss)	272	תחילת מרס 1864	הנוסח המקובל

3. מירנס ודנלפ דנים באריכות בשאלה זו, וזו מסקנתם: "העדרה של עדות מספקת [...] הוא המכשול המונע מתן תשובה סופית לשאלה מתי והיכן נכתב נאום גטיסברג. העדויות תומכות רק במסקנה שכתובתו החלה בושינגטון זמן קצר לפני 18 בנובמבר ונסתיימה בביתו של דייוויד וילס [=מארחו של לינקולן] בגטיסברג".

4. ראוי להביא כאן את תגובתו של אדוארד אֶוֶרֶט, הנואם המרכזי בטקס בגטיסברג, למשמע נאומו של לינקולן. כבר למחרת הטקס הוא שלח לנשיא מכתב, ובו כתב בין השאר: "הייתי שמח אילו סברתי שהצלחתי לגעת בלב הרעיון הראשי של המאורע בשעתיים של נאום כפי שעשית זאת אתה בדקתיים" (גור-אריה וגרסון, עמ' 196; המקור האנגלי מובא אצל בסלר, עמ' 24–25, בהערה לדברי תשובתו של לינקולן לאוורט).

5. נוסחי כתבי היד וכן הנוסח שנדפס בעיתונים ב-20 בנובמבר 1863 מובאים אצל בסלר, עמ' 17–23. בסלר מעיר שם גם הערות לתיארוכם של כתבי היד, לתולדותיהם ולהבדלי הנוסח ביניהם. ר' גם תצלומי כתבי היד וסקירה נוספת של תולדותיהם אצל מירנס ודנלפ. תצלומי כתבי היד מוצגים גם כאן: <http://www.papersofabrahamlincoln.org/Gettysburg%20Address.htm>. הערות נוספות עליהם מעיר וילס, נספח I, עמ' 191–203.

2. סקירה כללית של תרגומי נאום גטיסברג לעברית

נאום גטיסברג נדפס בעברית במלואו חמש-עשרה פעמים לכל הפחות.⁶ המוקדם שבתרגומים המוכרים לי הוא תרגומו של אשר ביילין, שנדפס בברלין בשנת תרפ"ג (1923), ואילו המאוחר שבהם הוא תרגומה של ענבל שגיב־נקדימון, שנדפס בארץ בשנת תשס"ט (2008).

הספרים שהתרגומים נדפסו בהם מעמידים חתך מייצג של סוגי הספרות שהנאום נדפס בהם:⁷ ספרי היסטוריה של ארצות־הברית (תרגומיהם של ראובן גרוסמן, של יוסף עוזיאל ושל רות קליינברגר), ילקוטי טקסטים הקשורים בהיסטוריה של ארצות־הברית או בלינקולן לבדו (תרגומיהם של יהושע אריאלי, של שמעון הלכין ושל תרצה גור־אריה ורימונה גרסון), ביוגרפיות של לינקולן (תרגומיהם של אשר ביילין, של מאיר בוגדנובסקי, של יאיר בורלא, של אורי מזר נרגל ושל עליזה נצר), רומן היסטורי על אשתו (תרגומה של שרה רזי) וכן ילקוטי טקסטים אחרים (תרגומיהם של יהודה דוד אייזנשטיין, של יוסף נדבה ושל ענבל שגיב־נקדימון).

3. סוגיות בנוסח התרגומים ובלשונם

קיצורו של נאום גטיסברג, עושר לשונו וריבוי תרגומיו יוצרים תנאים מעולים לעבודת החוקר, והוא יכול להשוות בתנאי מעבדה של ממש את בחירותיהם הלקסיקליות של מתרגמיו ואת בחירותיהם הדקדוקיות – הן המורפולוגיות הן התחביריות. להדגמת הדברים אדון כאן בסוגיה אחת באוצר המילים של הנאום ובשתי סוגיות בתחבירו, ואולם אפתח את דבריי בהערה על נוסחו.

3.1 הערה על נוסחי המקור והתרגומים

ארבעה־עשר מתרגומיו של נאום גטיסברג מבוססים, קרוב לוודאי, על נוסח בליס, נוסחו המקובל של הנאום,⁸ ואולם תרגום אחד, תרגומה של שרה רזי משנת תשי"ז, מבוסס על נוסח ניקוליי: זהו הנוסח שנדפס בספר שתרגמה, ספרו של אירווינג סטון *Love Is Eternal* (סטון). יש הבדלים אחדים בין נוסח ניקוליי של הנאום ותרגומו לבין הנוסח המקובל ותרגומיו. אעמוד כאן על שניים מהם. החשוב שבהבדלים הוא העדר רובו של המשפט התשיעי מן הנאום: מנוסח ניקוליי נשמטו רובו של המשפט התשיעי וכן תחילת המשפט העשירי, ושני

6. לכותב שורות אלה מוכרים עוד תרגום חלקי אחד (בן־ברוך) וכן חמישה תרגומים מלאים נוספים שפורסמו באתרים שונים במרשתת בשנים 2001–2005.

7. השי' לעיל, סעיף 1.

8. ההסתייגות שבדבריי נובעת מן העובדה שההבדלים בין שלושת כתבי היד האחרונים של נאום גטיסברג קטנים מכדי שהשפעתם על נוסח התרגום תהיה ניכרת.

המשפטים התאחדו זה עם זה, כנראה כתוצאה מטעות העתקה של לינקולן עצמו.⁹ זהו נוסח תחילת המשפט המאוחד:¹⁰

- 9 It is rather for us, the living,
10 we here be dedicated to the great task remaining before us –
- תרגומה של שרה רזי הוא היחיד בתרגומים שיש בו הד לנוסח ייחודי זה של הנאום:
- 9 הדבר נעשה יותר בשבילנו, החיים.
10 אנו מתקדשים כאן לתפקיד הגדול שנשאר לנו –

הבדל אחר בין נוסח ניקוליי ותרגומו לבין שאר הנסחים הוא חלוקתו השונה של הנאום לפסקאות: נוסח ניקוליי ותרגום רזי הם הנסחים היחידים שהנאום מתחלק בהם לפסקאות במשפט השני ובמשפט התשיעי-עשירי. ארבעת כתבי היד המאוחרים יותר של נאום גטיסברג – וכן רוב התרגומים¹¹ – גורסים חלוקה זוהי לפסקאות, במשפט השני ובמשפט השישי.

3.2 תרגום תיאור הזמן הפותח את הנאום

להדגמת סוגיית בחירותיהם של המתרגמים – וגם כמה מבחירותיהם התחבריות – בחרתי לדון בתיאור הזמן הפותח את הנאום:

Four score¹² and seven years ago our fathers brought forth on this continent, a new nation [...]

תרגומה המילולי של המילה four score, הפותחת את תיאור הזמן – ואת הנאום כולו – הוא 'ארבע פעמים עשרים' או פשוט 'שמונים'.¹³ כבר במילון אוקספורד לשפה האנגלית, שהחל להתפרסם בסוף המאה התשע-עשרה, הוער על המילה שהיא משמשת שימוש ארכאי או רטורי בלבד.¹⁴ לפני המתרגמים עמדה אפוא הבעיה כיצד להעתיק לעברית את אופיו הארכאי של תיאור הזמן.

9. ר' בסלר, עמ' 18 הערה 3.
10. דיון נוסף בנוסח ניקוליי של המשפט בא להלן, סעיף 3.4.
11. תרגומיהם של אייזנשטיין, של עוזיאל ושל נצר, וכן כל התרגומים שנדפסו החל בשנת תשכ"ט: אריאלי, הלקין, קליינברגר, גור-אריה וגרסון ושגיב-נקדימון.
12. המילה Four score נדפסת במילונים בתיבה אחת, ואולם לינקולן כתבה בכל כתבי היד בשתי תיבות.
13. והשוו לצרפתית – quatre-vingt.
14. OED₁, ערך four score. הקונטרס field-frankish, שבו נדפס הערך לראשונה, התפרסם ב-1 באוקטובר 1897 (ריימונד). במהדורה השנייה של המילון (OED₂) נדפס הערך ללא שינוי.

שישה מתרגמים התעלמו מבעיה זו ותרגמו פשוט "שמונים ושבע שנה" או "שמונים ושבע שנים". כך לדוגמה גרוסמן:

לפני שמונים ושבע שנה יצרו אבותינו ביבשת זו אומה חדשה [...]

וכמוהו ביילין, רזי, עוזיאל, נצר וקליינברגר. שניים נוספים הגדילו עשות וציינו את המספר בספרות:

לפני 87 שנה יצרו אבותינו על יבשת זו אומה חדשה [...]

כך בוגדנובסקי, וכמוהו מזר נרגל.

ואולם המתרגמים האחרים ניסו להתמודד עם המילה ופתרו את בעיית תרגומה פתרונות תחביריים או לקסיקליים. שלושה מתרגמים נקטו אמצעים תחביריים לשמירת הארכאיות, ושלושתם עשו זאת בעקבות תבניות מקראיות. הראשון שבהם, בורלא, שינה את סדר המספרים:

לפני שבע ושמונים שנה הקימו אבותינו ביבשת הזאת אומה חדשה [...]

והשוו את תרגומו לבראשית ה, כה: "ויחי מתושלח שבע ושמונים שנה ומאת שנה ויולד את למך". שני המתרגמים האחרים הפרידו את ספירת העשרות מספירת היחידות:

לפני שמונים שנה ושבע שנים הביאו אבותינו לעולם על יבשת זו אומה חדשה [...]

כך אריאלי, וכמוהו הלקין, הסמוך אליו בזמן, והשוו את תרגומיהם לפסוקים דוגמת בראשית כג, א: "ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה".

ארבעת המתרגמים הנותרים הפרידו אף הם את ספירת העשרות מספירת היחידות. שלושה מהם השתמשו בצורות שנגזרו מן השורש עש"ר:

לפני שמונה עשרות שנים ושבע שנים חוללו אבותינו על פני יבשת זו אומה חדשה [...]

כך נדבה. או:

לפני שמונה עשרים ושבע שנים הביאו אבותינו לעולם, על יבשת זו, אומה חדשה [...]

כך גור-אריה וגרסון וכן שגיב-נקדימון.

המתרגם הרביעי שהפריד את ספירת העשרות מספירת היחידות, אייזנשטיין, הלך בדרך ייחודית: הוא השתמש במילה **גבורות**, המוכרת מן המקרא וממשנה

(למעשה – ברייתא¹⁵) מפורסמת: "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם גבורת שמונים שנה" (תהלים צ, י), "בן שמונים לגבורה" (אבות ה, כא). וכך פתח אייזנשטיין את תרגומו:

שְׁנוֹת גְּבוּרָת וְשִׁבְעַ שָׁנִים עָבְרוּ מֵעַתָּה יָצְרוּ אֲבוֹתֵינוּ בְּחֶלֶק הַתֵּיבֵל הַזֶּה
אִמָּה חֲדָשָׁה.¹⁶

חמישה-עשר התרגומים מספקים אפוא מגוון פתרונות רחב לתרגומה של המילה fourscore.¹⁷

3.3 העמימות התחבירית במשפט השני

כאמור לעיל, שתי הסוגיות האחרונות שאעסוק בהן הן תחביריות. עניינן הוא עמימות במעמדן התחבירי של פסוקיות משועבדות המופיעות בשני משפטים בנאום: המשפט השני והמשפט העשירי. אדון במשפטים אלה לפי סדרם. המשפט השני הוא משפט מורכב, ובו ארבע פסוקיות, כמפורט להלן:

- א Now we are engaged in a great civil war,
- ב testing
- ג whether that nation, or any nation
- ד so conceived and so dedicated
- (א) can long endure.

וזהו מעמדן התחבירי של הפסוקיות על פי הניתוח המקובל:

- א. הפסוקית העיקרית;
- ב. פסוקית שמעמדה אינו ברור;
- ג. פסוקית מושא לפועל testing [המשכה אחרי פסוקית ד מצוין (ג)];
- ד. פסוקית לוואי לצירוף any nation.

- 15. ר' אפשטיין, עמ' 866, ושם ספרות נוספת.
- 16. שימו לב גם לשינוי המבנה התחבירי של המשפט מעיקרו: תיאור הזמן שבמקור הפך לפסוקית עיקרית, ועיקר המשפט הפך לפסוקית זמן. ניקוד תרגום אייזנשטיין הובא כאן ולהלן כנתינתו במקורו, על השגיאות והתופעות ה"מוזרות" האחרות המצויות בו.
- 17. כדאי להעיר גם לתחבירו של תרגום ביילין במקום זה: "שמונים ושבע שנים לפנים הקימו אבותינו גוי חדש על יבשת זו". במאגר הספרות החדשה של מפעל המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית וב"פרויקט בן-יהודה" במרשתת (<http://www.benyehuda.org>) מצויות עדויות נוספות לתחביר מעין זה, ונראה שבבסיסו עומדת גם שפה אחרת, דוגמת הגרמנית או היידיש. פתיחת תיאור הזמן (והנאום כולו) במילה לפני הופיעה לראשונה בתרגומו של בוגדנובסקי משנת תר"ץ בערך, ולאחר מכן – בכל התרגומים האחרים.

כפי שאנו רואים, מעמדה של פסוקית ב לא פורש. שתיים מתכונותיה של פסוקית זו מעממות את מעמדה: אין בה פועל נטוי שיאפשר לזהות בבירור את נושאה הדקדוקי, והפסוקית כולה משועבדת לפסוקית א שעבוד לא מקושר (אסינדטי). בשל כך ניתן לנתח אותה שני ניתוחים חלופיים, כפסוקית לוואי או כפסוקית מצב: אם הפסוקית היא פסוקית זיקה, כלומר פסוקית לוואי, הרי הזוקק שלה הוא הצירוף great civil war, והוא הוא נושאה הדקדוקי של הצורה testing; ואם הפסוקית היא פסוקית מצב, הרי היא מכוונת לכינוי הגוף we, והוא נושאה הדקדוקי של הצורה testing. כצפוי, עמימות זו באה לידי ביטוי בתרגומים. ניתן למצוא בהם שלוש קבוצות.

הקבוצה הראשונה היא הגדולה מכולן, והיא כוללת אחד-עשר מן התרגומים. מתרגמי הקבוצה הזאת ראו בפסוקית פסוקית לוואי. בעשרה מתרגומים אלה באה פסוקית לוואי המשועבדת שעבוד מקושר (סינדטי). המתרגמים הדגישו את הכרעתם בעצם השימוש בשעבוד מקושר ובשימוש בצורת פועל או בכינוי דבוק מתאימים. גרוסמן, לדוגמה, הדגיש את הזיקה בצורת הפועל:

- א היום הננו שרויים במלחמת-אזרחים גדולה
- ב המצווה להוכיח
- ג אם אומה זאת, או כל אומה אחרת
- ד שנולדה בסימן זה ושנתקדשה לתעודה זו,
- ו) יכולה להאריך ימים.

וכמוהו רזי, עוזיאל, נצר, נדבה, קליינברגר וגור-אריה וגרסון. לעומתם אריאלי הדגיש את הזיקה בכינוי דבוק:

- א עתה אנו מטופלים במלחמת-אזרחים גדולה,
- ב אשר בה ייבחן הדבר,
- ג אם אומה זו, או כל אומה אחרת,
- ד שזו הורתה וזה יעודה,
- ו) מסוגלת להאריך ימים.

וכמוהו בוגדנובסקי ובורלא. המתרגמת האחרונה בקבוצה, שגיב-נקדימון, המירה את שעבודה של פסוקית ב לפסוקית א בקשר של איחוי, ואולם הכינוי הדבוק במילה **ומבחנה** משייך את תרגומה במובהק לקבוצה הראשונה:

- א היום מצויים אנו במלחמת אזרחים עזה,
- ב ומבחנה הוא
- ג אם תוכל אומה זו,
- ד או כל אומה שכך נולדה וכך הוקדשה,
- ו) להאריך ימים.

מתרגם אחד בלבד, מזר נרגל, הוא חבר מובהק בקבוצה השנייה. הוא ראה בפסוקית ב פסוקית מצב:

- א עתה אנו נתונים במלחמת אזרחים קשה,
- ב עומדים במבחן העתיד¹⁸ להוכיח
- ג אם אמנם תוכל אומה זו, וכל אומה אחרת
- ד שקמה על יסודות כאלה,
- (ג) להוסיף ולהתמיד בקיומה.

מתרגמי הקבוצה השלישית הותירו את העמימות בעינה. שני מתרגמיו הראשונים של נאום גטיסברג העמידו במקום זה פסוקית מצומצמת:

- א עתה אֶנְחֵנוּ עֲרָכִים מִלְחֶמֶת־אֲחִים כְּבִדָּה,
- ב לְבַחֹן
- ג אִם אֶפְשָׁר לְאִמְתָּנוּ, אוֹ לְאִמָּה אַחֶרֶת כְּמוֹהָ,
- ד אֲשֶׁר הָרְתָה וְלִידָתָה בְּקִדּוּשָׁה כְּזוֹ
- (ג) לְהִתְקַיֵּם לְאַרְבֵּי יָמִים.

כך אייזנשטיין, ודומה לו ביילין. את הפסוקית המצומצמת ב ניתן לנתח כפסוקית לוואי (לצירוף מִלְחֶמֶת־אֲחִים כְּבִדָּה) או כפסוקית תכלית (למילה עֲרָכִים, ובעקיפין – למילה אֶנְחֵנוּ).

המתרגם האחרון שאביא, הלקין, צֶעַד צֶעַד קדימה והפך את הפסוקית במפורש לפסוקית תכלית, ואולם הוא הביא בה פועל סביל, ובכך הותיר את זהות הבוחן בעמימותה:¹⁹

- א כיום אנו מאחזים במלחמת־אזרחים גדולה,
- ב כדי שיבחן הדבר,
- ג אם אמה זו – או כל אמה,
- ד שהורתה כשלו והקדשתה כשלו –
- (ג) עשויה שתאריך²⁰ ימים.

והשוו את תרגומו לתרגום אריאלי שהבאתי לעיל.

18. ניתן לראות במילה **העתיד** פתיחה לפסוקית לוואי הנמשכת עד לסוף המשפט.

19. ר' טאובה, עמ' 19, ושם ספרות נוספת.

20. המילה **שתאריך** פותחת פסוקית הנמשכת עד לסוף המשפט.

3.4 העמימות התחבירית במשפט העשירי

גם במשפט העשירי, המסיים את נאום גטיסברג, יש בעיה של עמימות תחבירית. משפט זה הוא גם הארוך במשפטי הנאום: יש בו שמונים ושתיים מילים, שהן כשלושים אחוזים מכלל מילות הנאום. המשפט הוא משפט מורכב, ובו שמונה פסוקיות, כמפורט להלן:

- א It is rather for us to be here dedicated to the great task
- ב remaining before us –
- ג that from these honored dead we take increased devotion to that cause
- ד for which they gave the last full measure of devotion –
- ה that we here highly resolve
- ו that these dead shall not have died in vain –
- ז that this nation, under God, shall have a new birth of freedom –
- ח and that government of the people, by the people, for the people, shall not perish from the earth.

גם כאן אציג את מעמדן התחבירי של הפסוקיות על פי הניתוח המקובל:

- א. הפסוקית העיקרית;
- ב. פסוקית לוואי לצירוף great task שבפסוקית א;
- ג. פסוקית לוואי תוכן לצירוף great task שבפסוקית א;
- ד. פסוקית לוואי למילה cause שבפסוקית ג;
- ה. פסוקית לוואי תוכן לצירוף great task שבפסוקית א;
- ו. פסוקית מושא לפועל resolve שבפסוקית ה;
- ז. פסוקית שמעמדה אינו ברור;
- ח. פסוקית שמעמדה אינו ברור.

חמש פסוקיות – ג, ה, ו, ז, ח – פותחות באותה מילת שעבוד עצמה – that. לעומת זאת אין אף לא תרגום עברי אחד שכל חמש הפסוקיות פותחות בו באותה מילת שעבוד או קישור. ננסה לעמוד על משמעות הדברים.

המילה that היא מילת שעבוד בלתי מאופיינת בשפה האנגלית, כלומר היא יכולה לפתוח פסוקיות בעלות תפקידים שונים במשפט: פסוקיות מושא, פסוקיות לוואי תוכן, פסוקיות תכלית ועוד. מהופעתה של המילה that בראש הפסוקית לא ניתן ללמוד דבר על מעמדה של הפסוקית במשפט. זאת ניתן ללמוד מן ההקשר בלבד.

וכן הוא הדבר במשפט שלפנינו. מעמדן של פסוקיות ג, ה, ו ברור לחלוטין: פסוקיות ג, ה הן פסוקיות לוואי תוכן לצירוף great task שבפסוקית א, ואילו פסוקית ו היא פסוקית מושא לפועל resolve שבפסוקית ה. ואולם מהו מעמדן של

פסוקיות ז, ח? האם הן פסוקיות מושא, כלומר משועבדות לפסוקית ה ושוות במעמדן לפסוקיות ו? ושמה הן פסוקיות לוואי תוכן המשועבדות לפסוקית א ושוות במעמדן לפסוקיות ג, ה?

לפני שננתח את הממצא בתרגומים, ננסה לברר מה ראה כאן לינקולן עצמו. שני סימנים עשויים להיות לנו לעזר: השימוש במילות השעבוד בראשי הפסוקיות ושינויי זמני הפועל בגופיהן. נוסח ניקוליי של המשפט עשוי להיות לנו לעזר בניתוח השימוש במילות השעבוד:²¹

א It is rather for us, the living, we here be dedicated to the great task
ב remaining before us –
ג that, from these honored dead we take increased devotion to that cause
ד for which they here, gave the last full measure of devotion –
ה that we here highly resolve
ו these dead shall not have died in vain;
ז that the nation, shall have a new birth of freedom,
ח and that government of the people by the people for the people,
shall not perish from the earth.

אנו רואים שבנוסח זה של הנאום המילה that מופיעה בראשיהן של ארבע פסוקיות בלבד – ג, ה, ז, ח. פסוקית המושא – פסוקית ו – משועבדת לפסוקית ה שעבוד לא מקושר. ייתכן אפוא שלפחות בתחילה ראה כאן לינקולן ארבע פסוקיות לוואי תוכן – ג, ה, ז, ח – ופסוקית מושא אחת, פסוקית ו. בהעתקות הבאות של הנאום הוסיף לינקולן את המילה that בראש פסוקית ו ולאחר מכן איחד את סימני הפיסוק בסופי הפסוקיות, ובכך פתח פתח לשתי אפשרויות הניתוח הנתונות כיום.

ניתוח השינויים בזמני הפועל עשוי להוביל למסקנה הפוכה, שכבר מלכתחילה ראה כאן לינקולן שתי פסוקיות לוואי תוכן – ג, ה – ושלוש פסוקיות מושא – ו, ז, ח: בשתי הפסוקיות הראשונות הפועל מופיע בצורת present simple, ואילו בשלוש האחרונות מופיעים צירופים המציינים עתיד, הפותחים כולם בפועל העזר shall. מבוכתם של מתרגמי הנאום בהתמודדותם עם משפט זה ניכרת מאוד, ועל הכרעתם בשאלת מעמדן של הפסוקיות בו ניתן ללמוד בעיקר מתוך חילופי מילות השעבוד והקישור בראשיהן. על פי אמת מידה זו ניתן למיין את התרגומים לשתי קבוצות.

21. כפי שראינו לעיל, בסעיף 3.1, בנוסח ניקוליי המשפטים התשיעי והעשירי מאוחדים זה עם זה.

בקבוצה הראשונה ארבעה תרגומים בלבד. שתי הפסוקיות האחרונות – פסוקיות ז, ח – שוות בהם במעמדן לשתי פסוקיות לוואי תוכן – פסוקיות ג, ה, ולפיכך במשפט העשירי בנאום גטיסברג ארבע פסוקיות לוואי תוכן ופסוקית מושא אחת. בורלא הדגיש את ניתוחו באמצעות חילופי מילות השעבוד **כי** ו**ש** – בראשי הפסוקיות הרלוונטיות:

- א עלינו להתקדש בזה לתפקיד הגדול
 - ב העומד לפנינו,
 - ג כי מאלה המומתים עטורי־התפארת נשאב משנה מסירות לרעיון
 - ד אשר למענו גילו הם את המידה הנעלה והנאצלה ביותר של מסירות־נפש;
 - ה כי נחליט בזה בלבנו החלטה גדולה,
 - ו שמותם של אלה שנפלו לא יהיה לשוא,
 - ז כי אומה זו תינלד, בעזרת האלוהים, לידה חדשה של חירות
 - ח וכי שלטונו של העם, על ידי העם ולמען העם לא יסוף מקרב הארץ.
- וקרוב אליו תרגומו של ביילין. גם תרגומו של הלקין נמנה עם הקבוצה הראשונה, ואולם הוא עיבד את תרגומו עיבוד נוסף והפך את ארבע פסוקיות לוואי התוכן לפסוקיות תכלית:

- א כי על כן עלינו להתקדש פה לתפקיד הגדול,
- ב אשר עודנו לפנינו –
- ג כדי שמן המתים האלה, עטורי־הכבוד, נטל מסירות־יתר לאותו רעיון,
- ד שבעדו נתנו את מלוא המדה הגדושה של מסירות –
- ה כדי שנכריע אנחנו פה בלבב שלם,
- ו כי מתים אלה לא לשוא מתו;
- ז כדי שאמה זו, בעזרת האל, תולד לדה חדשה לחפש –
- ח וכדי שממשל העם, בידי העם, בשביל העם, לא יחד מעל פני הארץ.

וקרוב אליו תרגומן של גור־אריה וגרסון. רוב התרגומים – אחד־עשר במספר – משתייכים לקבוצה השנייה. שתי הפסוקיות האחרונות שוות בהם במעמדן לפסוקית המושא, פסוקית ו, ולפיכך במשפט העשירי שתי פסוקיות לוואי תוכן – ג, ה – ושלוש פסוקיות מושא – ו, ז, ח. בדומה לבורלא גם אריאלי הדגיש את ניתוחו באמצעות חילופי מילות השעבוד **כי** ו**ש** – בראשי הפסוקיות הרלוונטיות:

- א אכן, עלינו פה לקדש את עצמנו לתעודה הגדולה
- ב העומדת עדיין לפנינו –
- ג כי נשאב מן המתים הנערצים האלה מידה נוספת של מסירות למטרה,

ד שלה נתנו הם את מלוא המידה של מסירות עד תום;
ה כי נחליט פה בלב שלם
ו שלא לשוא מתו המתים האלה.
ז שאומה זו, בהשגחת אלוהים, תזכה ללידה חדשה בחירות;
ח שמימשל של העם, בידי העם, למען העם, לא יחדל מקרב הארץ.
וקרוב אליו תרגומו של עוזיאל. שגיב־נקדימון הפכה את פסוקיות ג, ה לפסוקיות מצומצמות:

א אנו, החיים, עלינו להקדיש את עצמנו כאן למשימה הכבירה
ב שעודנה לפנינו:
ג לשאוב מן המתים המהוללים מסירות יתרה למטרה
ד שלמענה גילו הם את מסירותם האחרונה;
ה לגמור אומר
ו כי המתים האלה לא מתו לשווא;
ז כי אומה זאת, בעזרת האל, תיוולד מחדש בחירות;
ח וכי ממשלת העם, בידי העם, למען העם, לא תכלה מן הארץ.
בדומה להלקין בקבוצה הראשונה אף אייזנשטיין עיבד את תרגומו עיבוד נוסף:
הוא קישר את פסוקיות ג, ה לפסוקית א בקשר של איחוי והפך את המשפט העשירי כולו למשפט איחוי:

א הַרְבֵּה יוֹתֵר עָלֵינוּ לְהִתְחַנֵּךְ פֶּה לְהִתְפַּקֵּד הַגָּדוֹל
ב שְׁנִשְׁאֵר לְפָנֵינוּ –
ג וּמִן הַמֵּתִים הַנִּכְבָּדִים הִלְלוּ נִלְמַד לְהַרְבוֹת בְּדִבְקוֹת לְעִנְיָן
ד אֲשֶׁר בְּעִבּוּרוֹ הִתְמַסְּרוּ הֵם בְּכָל נַפְשָׁם וּמְאֹדָם –
ה וְנִחְלִיט פֶּה בִּיְתֵר־שִׂאת לְהַכִּיחַ
ו כִּי הַמֵּתִים הִלְלוּ לֹא מֵתוּ לְשׁוֹא –
ז כִּי הָאֲמָה הַזֹּאת, בְּהִשְׁגַּחַת הַשֵּׁם תִּתְחַדֵּשׁ כְּנֶשֶׁר חַרוּתָהּ –
ח וְכִי הַמְּמִשְׁלָה שֶׁל הָעָם, בְּרָשׁוֹת הָעָם, וּלְתוֹעֵצֶלֶת הָעָם לֹא תִכָּרֵת מִן הָאֲדָמָה.
שאר שבעת מתרגמי הקבוצה השנייה – בוגדנובסקי, גרוסמן, רזי, מזר נרגל, נצר, נדבה וקליינברגר – נקטו דרכי ביניים שבין הפתרונות המוצגים לעיל.

4. סיכום

הבאתי כאן כמה מן הסוגיות העולות למקרא תרגומי של נאום גטיסברג לעברית. נראה לי שמגוון וכן מגוון הסוגיות הנלוות אליהן (שנרמזו בחלקן בהערות השוליים) מבהירים היטב מדוע הגדרתי את עבודת החוקר כאן עבודה בתנאי מעבדה.

הסוגיות האחרות, שלא עסקתי בהן במאמרי זה, נוגעות בין השאר גם בבעיות תאורטיות ומתודולוגיות אחדות (ובראשן השיטה לקביעת ערכה המילוני של כל מילה במקור ובתרגומים), והדברים צריכים עיון.

הקיצורים הביבליוגרפיים

- אובמה, 2008א = אתר המרשתת של רשת CNN, נובמבר 2008:
<http://edition.cnn.com/2008/politics/11/04/obama.transcript/index.html>
- אובמה, 2008ב = אתר המרשתת הרשמי של ברק אובמה, נובמבר 2008:
http://www.barackobama.com/2008/11/04/remarks_of_presidentelect_barack_obama.php
- אייזנשטיין = י"ד אייזנשטיין (עורך), דרך החיים, ניו יורק תר"ץ, עמ' 80–81
- אפשטיין = י"נ אפשטיין, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים תש"ח
- אריאלי = י' אריאלי (עורך), המחשבה המדינית בארצות-הברית – מקורות ותעודות, ב, תרגום המקורות: ש' מוהילבר, ח' בראוור וד' כהן, ירושלים תשכ"ט, עמ' 126–127 (נדפס – בשינויים זעירים – גם בתוך: ס"א מוריסון, ה' סטיל קומאג'ר וי"א לכטנברג, ההיסטוריה של ארצות-הברית, א, בתרגום א' אורן, תל-אביב תשמ"ד, עמ' 326)
- בוגדנובסקי = א' לודיג, לינקולן, ג, בתרגום מ' בוגדנובסקי, תל-אביב [תר"ץ?], עמ' 187–188
- בורלא = ג' דוהרטי, אברהם לינקולן, בתרגום י' בורלא, תל-אביב תש"ט, עמ' 184–185
- ביילין = מ"א המילטון, אברהם לינקולן – חייו ופעולותיו, בתרגום א' ביילין, ברלין תרפ"ג, עמ' 82
- בן-ברוך = ב' בן-ברוך, המאה ה-19: העולם של אתמול – היסטוריה לכיתה ח', תל-אביב תשנ"ח, עמ' 92
- בסלר = *The Collected Works of Abraham Lincoln*, ed. R. P. Basler, 7, New Brunswick, NJ 1953 (<http://quod.lib.umich.edu/l/lincoln>)
- גור-אריה וגרסון = מ"מ קואומו וה' הולזר (עורכים), לינקולן על דמוקרטיה – החלום האמריקאי, בתרגום ת' גור-אריה ור' גרסון, [ירושלים] 1994, עמ' 196–197
- גרסמן = ג"ט אדמס, האפוס של אמריקה, בתרגום ר' גרסמן, ירושלים תש"ח, עמ' 266–267 (נדפס – בשינויים זעירים – גם בתוך: תערוכת לינקולן, שירות ההסברה של ארצות-הברית [תל-אביב תש"ך])
- הלקין = *Lincoln's Gettysburg Address in Translation*, ed. R. P. Basler, Washington 1972
- וילס = *G. Wills, Lincoln at Gettysburg – The Words that Remade America*, New York 1992

טאובה = ד' טאובה, המבנה הסביל ושימושיו בעברית בת־ימינו, עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשנ"ח
מזר נרגל = ב"פ תומאס, אברהם לינקולן – תולדות חייו, בתרגום א' מזר נרגל, תל־אביב 1962, עמ' 166–167

D. C. Mearns and L. A. Dunlap (eds.), *Long Remembered – Facsimiles of the Five Versions of the Gettysburg Address in the Handwriting of Abraham Lincoln*, Washington 1963

נדבה = י' נדבה, נואמים מפורסמים בהיסטוריה, תל־אביב 1964, עמ' 137
נצר = ק"ס²² וויר, אברהם לינקולן וארצות הברית, בתרגום ע' נצר, תל־אביב תשכ"ד, עמ' 130–131

I. Stone, *Love Is Eternal*, Garden City 1954, pp. 427–428 = סטון
עוזיאל = צ"א בירד, מ"ר בירד ו' בירד, תולדות ארצות הברית, ב, בתרגום י' עוזיאל, תל־אביב תשכ"ג, עמ' 584

קליינברגר = ר' קליינברגר, תולדות ארצות הברית – נושא בהיסטוריה לביה"ס העל־יסודי הכללי, [ירושלים] תשמ"ג, עמ' 179–180

רזי = א' סטון, האהבה היא נצחית, בתרגום ש' רזי, תל־אביב תשי"ז, עמ' 546–547
ריימונד = D. Raymond, *Dispatches from the Front: The Prefaces to the Oxford English Dictionary*, Waterloo 1987

שגיב־נקדימון = ר' הורטון וס' סימונס (עורכות), נאומים ששינו את העולם, בתרגום ע' שגיב־נקדימון, תל־אביב תשס"ט, עמ' 55

OED₁ = J. A. H. Murray et al. (eds.), *The Oxford English Dictionary*^{1,4}, Oxford 1933

OED₂ = J. A. Simpson and E. S. C. Weiner (eds.), *The Oxford English Dictionary*^{2,6}, Oxford 1989

22. צ"ל: ק"ק (=קנת קלינטון).

נספח: נוסח בליס של נאום גטיסברג

Four score and seven years ago our fathers brought forth on this continent, a new nation, conceived in Liberty, and dedicated to the proposition that all men are created equal.

Now we are engaged in a great civil war, testing whether that nation, or any nation so conceived and so dedicated, can long endure. We are met on a great battle-field of that war. We have come to dedicate a portion of that field, as a final resting place for those who here gave their lives that that nation might live. It is altogether fitting and proper that we should do this.

But, in a larger sense, we can not dedicate – we can not consecrate – we can not hallow – this ground. The brave men, living and dead, who struggled here, have consecrated it, far above our poor power to add or detract. The world will little note, nor long remember what we say here, but it can never forget what they did here. It is for us the living, rather, to be dedicated here to the unfinished work which they who fought here have thus far so nobly advanced. It is rather for us to be here dedicated to the great task remaining before us – that from these honored dead we take increased devotion to that cause for which they gave the last full measure of devotion – that we here highly resolve that these dead shall not have died in vain – that this nation, under God, shall have a new birth of freedom – and that government of the people, by the people, for the people, shall not perish from the earth.